

До Дня ручного письма – 23 січня 2025 року

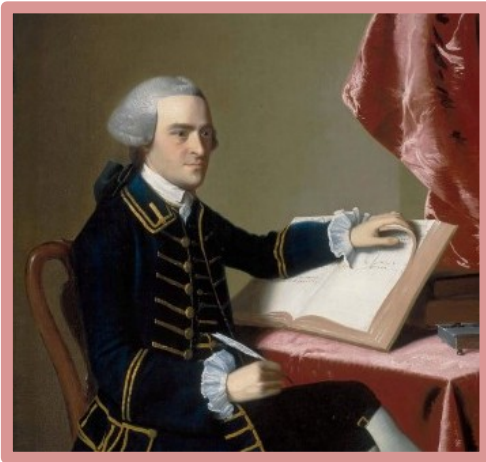
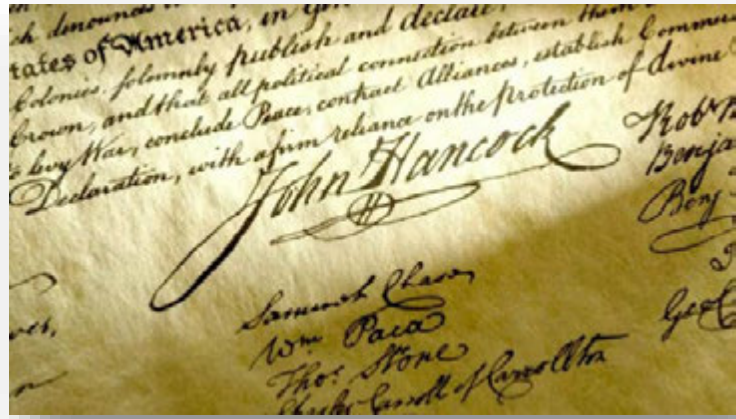

О, піро! Тыś mi żagłem anielskiego skrzydła...

*Cyprian Kamil Norwid*¹

У 1977 році американська Асоціація виробників письмових приладів запропонувала чудову ідею – відзначати День ручного письма. Уже в ті роки помітили, що навички ручного письма поступово слабшають. День почерку (друга назва свята) був покликаний привернути увагу до проблеми, яка ще тільки виникала (чому це проблема не лише для виробників письмового приладдя, ітиметься далі). Дату – 23 січня – обрали на честь дня народження Джона Хенкока, чий солідний за розміром підпис стоїть під Декларацією незалежності США, прийнятою 4 липня 1776 року.

¹ «Перо! Ти для мене крило вісників раю...» – рядок з вірша «Перо» польського поета-романтика Ципріяна-Каміля Норвіда (1821–1883).

*Портрет Джона Хенкока
та його підпис під Декларацією
незалежності США*

Хенкок, мабуть, розписався на документі гусячим пером (як на портреті 1765 року роботи Джона Сінглтона Коплі). А через чотири роки Семюель Гаррісон з Бірмінгема винайшов металеве перо. З 1803 року такі пера стали надходити в продаж, і в 1830-му сталеве перо було запатентовано як винахід. Цей скромний на вигляд предмет протягом двох століть відігравав величезну роль у житті людей. Не випадково йому присвячено стільки поетичних рядків у світовій літературі.

Чи доводилося вам чути таке ім'я – Петраке Поєнару? Навряд. Тим часом, ідеться про людину, якій ми завдячуємо існуванням авторучок. Цей румунський енциклопедист, громадський діяч, людина з дуже багатою біографією (роки його життя: 1799–1875), у 1827 році під час навчання в Парижі винайшов автоматичну ручку і отримав від французького уряду

патент на «портативне перо з чорнилом». Ім'я Петраке Поєнару має бути в одному ряду не тільки з іменами Л. Уотермана та Д. Паркера, які вдосконалили авторучки, але й з найвідомішими винахідниками, яким людство зобов'язане появою електричної лампи, телефону, радіо тощо.

Петраке Поєнару та поштова марка, випущена в Румунії на честь винахідника авторучки

Але, незважаючи на існування «автоматичного пера», уже з першої третини ХІХ століття, ще якихось 50–60 років тому, перш ніж узяти в руки авторучку, діти починали вчитися писати простим чорнильним пером. «Чорнило суть витвір не природи, а мистецтва», – ці слова належать видатному німецькому педагогу Фрідріху Адольфу Дістервегу (1790–1866). Вважаючи, що головним завданням навчання є розвиток розумових сил та здібностей дітей, Дістервег приділяв значну увагу навичкам письма. Сьогодні не кожен зрозуміє, що стоїть за його описом: «Чорнила наливаються в невеликі скляні посудини, які називаються чорнильницями». Утім, люди старшого покоління добре пам'ятають «непроливайки», для яких у шкільних партах були зроблені спеціальні заглиблення. Скільки пригод було з «непроливайками» та з перами: підсохле чорнило, неслухняне перо, забуті «промокашки» та головна проблема – ляпки! Тепер усе це згадується з

приємною усмішкою.

Зразки пер 1924 року та
чорнильниці-«непроливайки»

Здавалося б, з «нашестьям» комп'ютерних клавіатур ініціатива виробників письмового приладдя і сам День почерку мали забутися, канути в небуття. Але цього не сталося. Ба більше, спостерігається зростання інтересу до ручного письма, каліграфії, ведення неелектронних щоденників тощо. Ряд фірм, що виготовляють металеві пера, ручки, чорнило, відродилися і знаходять свого вдячного покупця. Звичайно, ідеться не про масове повернення до рукописів. Та й гарна чорнильна ручка – недешево задоволення. Водночас не можна сказати, що ними цікавиться лише вузьке коло чорнильних «гурманів». Дедалі більше людей починають займатися каліграфією. Виникають гуртки для дітей і людей різного віку, які бажають освоїти вміння красиво писати.

У 2007 році трьохтисячним накладом вийшла книга «Естетика українського рукописного шрифту» В. С. Мітченка, яка привернула увагу не лише фахівців – художників, дизайнерів, а й численних поціновувачів. Спільними зусиллями підтверджується визначення каліграфії як *мистецтва* писати гарним почерком.

Обкладинка та сторінки книги В.

Зазираючи в Інтернет, можна знайти не тільки багато пропозицій письмового приладдя, але й цікаві лекції, заняття педагогів, психологів, графологів, які пояснюють, наскільки важливими є навички ручного письма.

Сьогодні формується нова наукова дисципліна – *скрипторика*, що вивчає Homo Scriptor – Людину Пишучу, її письмову діяльність як спосіб життя та ставлення до світу. Дедалі більше підтверджень, що сучасний Homo Sapiens, щоб не втратити другого слова у визначенні виду (sapiens – лат. розумний), неодмінно має бути і Homo Scriptor.

Скрипторика входить в антропологічний цикл дисциплін разом з етологією, психологією, персонологією письма як форми людської діяльності.

Задовго до формування скрипторики існували «науки», які вивчали зв'язок почерку та особистості. Першу докладну роботу, присвячену цій темі, написав італійський лікар Камілло Бальді ще 1622 року. Батьком сучасної графології прийнято вважати абата Жана Іполита Мішона (1807–1881) (у день його народження – 21 листопада – навіть відзначають День графолога), який збирав зразки почерків, систематизував їх специфічні особливості та намагався встановити чіткі відповідності між ними та особистісними рисами людей.

Жан Іполит Мішон

Не всі визнають графологію, вважаючи її псевдонаукою. Справді, багато тверджень графологів можуть здаватися перебільшеннями та викликати сумніви. Утім, ряд спостережень, зроблених ними, заслуговують на увагу. Крім того, зазначимо, що існує і почеркознавство – цілком науковий розділ криміналістики, що вивчає розвиток письмових навичок людини, розробляє методи дослідження почерку з метою вирішення завдань судово-почеркознавчої експертизи. Така експертиза ставить перед собою як ідентифікаційні завдання (встановлення виконавця рукопису і тотожності почерків), так і діагностичні (встановлення відомостей про особистість, яка написала текст). Тож почерк – річ серйозна.

Той, кому доводиться писати ручкою з пером, добре знає, що почерк часто передає емоційний стан того, хто пише. Це відомо й історикам, літературознавцям, загалом усім, хто працює з архівними документами.

Фахівці майже одностайно стверджують, що відмова від письма пером неминуче спричиняє розлад почерку. Знижується дрібна моторика пальців. Про сумні наслідки для мислення, уваги, пам'яті та мови багато пишуть. Ці матеріали сьогодні доступні для всіх – варто почитати та замислитися.

Коли пишеш пером, а не за допомогою комп'ютера, відчуваєш інше ставлення до слова. Перо – найвибагливіший інструмент культури. Саме воно, зрештою, зберігає поняття «рукопис». Історію неможливо уявити без

світу історичних – писемних – документів. Написаний від руки текст двовікової давності починає розповідати про автора ще до того, як вчитуєшся у зміст.

У поїздку, на прогулянку, йдучи у справах – беріть із собою не лише смартфон, а й ручку із блокнотом.

Цілком має рацію автор, який перефразував декартівське «Cogito ergo sum» («Я мислю, отже, я існую») у «**Scribo ergo sum**» («Я пишу, отже, я існую»).

Джерела та література

Бібліотека української літератури. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio-zl/printit.php?tid=579.7>.

Історія створення ручки. URL: <https://parker.com.ua/uk/blog/>.

Петраке Поэнару. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/ Петраке_Поэнару](https://uk.wikipedia.org/wiki/Петраке_Поэнару).

Портрет Хенкока. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Джон_Генкок.

Эпштейн, М. 2015. Скрипторика. Введение в антропологию и персонанологию письма. *Новое литературное обозрение*, 131.

Тетяна Ананьєва
*провідний науковий співробітник
науково-дослідного відділу
історико-археологічних досліджень
Музею історії Десятинної церкви*